

UČITELSTVÍ PRAKTICKÉHO VYUČOVÁNÍ – ROZVOJ KOMPETENCÍ PRO PROFESNÍ ŽIVOT

Čestmír Serafín¹

¹Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta, Katedra technické a informační výchovy, Žižkovo nám. 5, 771 40 Olomouc, Česká republika

Abstrakt

Současný stav absolventů odborných škol je České republice často spojován s nedostatečnými znalostmi a dovednostmi, a to zejména v oborech vyžadujících manuální zručnost a kreativitu. Podle zaměstnavatelů absolventi postrádají znalosti daného oboru i znalosti reálného pracovního prostředí. Učitelství praktického vyučování a odborného výcviku má své absolventy vybavit pedagogickými kompetencemi, tak, aby jejich budoucí žáci byli na odbornou praxi připraveni po všech potřebných stránkách. Učitelům vedoucím odborný výcvik má dát kompetence jak co nejefektivněji předávat praktické znalosti a dovednosti z oboru. Příprava učitelů praktického vyučování a odborného výcviku po pedagogické i odborné stránce, zvláště v době čtvrté průmyslové revoluce, robotizace a digitalizace, nemůže být, jako tomu bylo doposud - jen pedagogika, psychologie, speciální pedagogika, ale především také v rozvoji technologických kompetencí. Dnešní učitel praktického vyučování tak nevystačí se znalostmi, se kterými vycházel se střední školy a dovednostmi, které se naučil v praxi. Příprava tohoto učitele musí být tedy více komplexní.

Klíčová slova: učitelství, odborný výcvik, praktická příprava, kompetence, střední odborné školství

Abstract

TEACHING PRACTICAL TRAINING – DEVELOPMENT OF COMPETENCIES FOR PROFESSIONAL LIFE

The current state of vocational school graduates is often associated with insufficient knowledge and skills in the Czech Republic, especially in areas requiring manual dexterity and creativity. According to employers, graduates lack knowledge of the field and knowledge of the real working environment. Teaching practical teaching and training should equip graduates with pedagogical competences so that their future pupils are prepared for professional practice in all necessary aspects. VET teachers should have the most effective transfer of practical knowledge and skills in the field. The preparation of teachers of practical education and training, both pedagogically and professionally, especially during the fourth industrial revolution, robotics and digitization, cannot be, as has been the case, only pedagogy, psychology, special education, but above all the development of technological

competences. Today's practical teaching of teachers is not enough to teach high school teachers and the skills they have learned in practice. Therefore, the preparation of this teacher must be more complex.

Keywords: teacher training, vocational training, practical training, competence, secondary vocational education

ÚVOD

V posledních letech se lze velmi často setkat s názorem, že absolventům především odborného vzdělání v České republice schází adekvátní praxe ve výrobě a tím po svém absolutoriu mají poměrně nedostatek pracovních zkušeností při svém nástupu do zaměstnání. Firmy jsou pak nuceny nové zaměstnance do mnoha oblastí zaučovat, což vyžaduje čas i náklady.

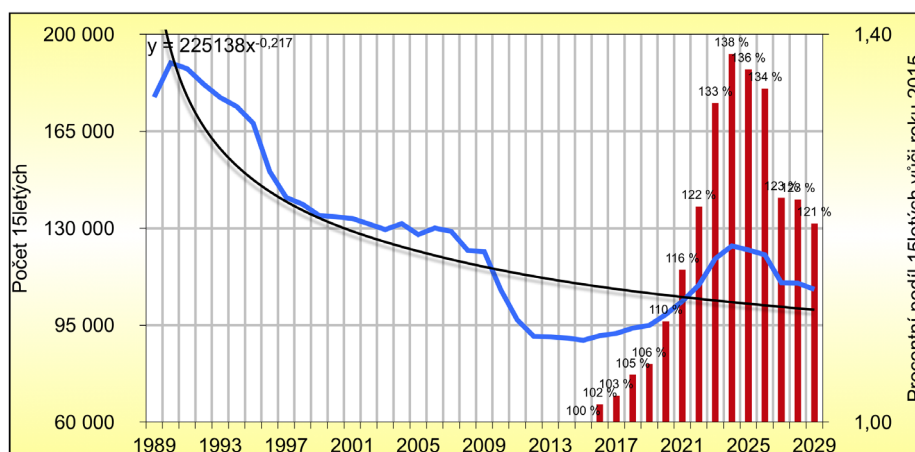
Například Německo tento problém řeší zavedením takzvaného duálního systému vzdělávání – tedy vzdělávání v kombinaci teoretické výuky ve škole a praktické výuky v podnicích. Díky této spolupráci tak žáci sbírají adekvátní zkušenosti z výroby prakticky již od samého počátku své přípravy.

Snahy o zavedení duálního vzdělávání v Česku trvají již několik let. Výzkum Česko-německé obchodní a průmyslové komory z roku 2011 ukázal, že 60 % českých firem má o takový způsob vzdělávání zájem (Odborné vzdělávání, 2011). Některé české firmy si v této oblasti začaly zakládat své

vlastní školy odborného vzdělávání (Škoda Auto, společnost ELTODO nebo Třinecké železárny).

V České republice se touto otázkou intenzivněji odborná veřejnost zabývá přibližně od roku 2009, kdy docházelo k výraznému poklesu v počtu přijímaných žáků na obory učňovského školství (Obr. 1).

Školský zákon¹ v § 65 odst. 2 umožňuje, aby se praktické vyučování (tj. odborný výcvik, učební praxe) uskutečňovalo rovněž na pracovištích fyzických i právnických osob, které mají oprávnění k činnosti související s daným oborem vzdělání a uzavřely se školou smlouvu o obsahu a rozsahu praktického vyučování a podmínkách pro jeho konání². Dále pak v § 57 odstavec 2 a 3 v souvislosti s kladením důrazu na spolupráci středních škol a odborné praxe zákon ukládá školám povinnost vyvinout úsilí spolupracovat se zaměstnavateli tak, aby naplnili cíle středního vzdělávání, kterým je příprava pro výkon povolání nebo pracovní činnosti. Za tímto účelem je řediteli školy umožněno vytvořit poradní sbor ze zaměstnavatelů.

Obrázek 1: Demografický vývoj patnáctiletých

Zdroj: statistika NUV 2016

1 <http://www.msmt.cz/dokumenty-3/skolsky-zakon-ve-zneni-ucinnem-od-15-2-2019>

2 Náležitosti smlouvy jsou stanovené v § 12 vyhlášky o středním vzdělávání. MŠMT v roce 2015 vydalo tzv. „Doporučení k zabezpečení jednotného postupu při uzavírání smluvního vztahu mezi zaměstnavatelem a žákem střední školy nebo studentem VOŠ, kteří se připravují pro potřeby konkrétního zaměstnavatele.“ <http://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/msmt-pripravilo-doporučení-k-smluvním-vztahům-mezí-zákem-a>

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR dále iniciovalo uzavření dohody mezi zástupci zaměstnavatelů (Hospodářská komora ČR, Svaz průmyslu a dopravy ČR, Agrární komora ČR a Konfederace zaměstnavatelských a podnikatelských svazů) o rozdělení odpovědnosti za jednotlivé oblasti počátečního odborného vzdělávání v souladu s nařízením vlády č. 211/2010 Sb., o soustavě oborů v základním, středním a vyšším odborném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů.

Zásadním faktorem v oblasti odborného školství je pak novela zákona od 1. 1. 2020, kterou se mění zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, která zavádí systém založený na financování reálného objemu výuky, jenž má zajistit školám dostatek finančních prostředků pro zajištění kvalitní výuky i pro odpovídající odměňování jejich pracovníků. Zásadní změnu představuje zavedení nového systému financování pedagogické práce v základních a středních školách. Pro jednotlivé obory vzdělání bude závazným právním předpisem (nařízení vlády) stanoven maximální rozsah vzdělávání, nebo maximální rozsah přímé pedagogické činnosti hrazený ze státního rozpočtu. Škole bude poskytnut objem finančních prostředků na skutečný počet jejích pedagogů, pokud hodinové vyjádření jejich úvazků (přímé pedagogické činnosti) nepřekročí stanovený maximální rozsah. Objem poskytnutých prostředků bude také respektovat reálné zařazení pedagogů školy do platových tříd a stupňů a normativně stanovenou úroveň ostatních nárokových a nenárokových složek platů. Přípravovaná novela zákona o pedagogických pracovnících nově umožní snazší přístup odborníků z praxe vykonávat povolání **učitele odborných předmětů, praktického vyučování a odborného výcviku** na střední škole. Odborníci, kteří se rozhodnou stát se učitelem, se jím mohou stát, aniž by splňovaly odborné předpoklady, především předpoklady týkající se pedagogického vzdělání. Zákonem se jim však ukládá povinnost doplnit potřebnou kvalifikaci do 3 let ode dne vzniku pracovního poměru k právnické osobě vykonávající činnost střední školy. U učitelů odborného výcviku bude možnost doplnit potřebnou kvalifikaci prostřednictvím profesní kvalifikace.

V České republice jsou na mnoha vysokých školách realizovány studijní programy zaměřené

na odbornou pedagogickou přípravu učitelů praktického vyučování a odborného výcviku. Jedná se o studijní programy jak v pregraduálním vzdělávání, tak v celoživotním. Tyto studijní programy v posledních letech procházejí inovačními procesy spojenými se změnou zákona o vysokých školách³.

Je neoddiskutovatelný význam nastavení adekvátního vzdělávacího systému pro rozvoj digitální ekonomiky v České republice⁴. Školský systém je však poměrně složitý a velice komplexní. Lidé stráví svým studiem 15 i více let, v průběhu, kterých ale dochází k významným změnám na trhu práce. Elektronizace a digitalizace postupuje obrovským tempem, na který školský systém není schopen adekvátně (a hlavně dostatečně rychle) reagovat. Výsledkem je, že absolventi jsou pak ve svých oborech obtížně uplatnitelní.

Očekávána je také změna způsobu zaměstnávání. Namísto toho, aby si jednotlivec hledal práci, to budou zaměstnavatelé, kteří budou pro konkrétní pozice aktivně vyhledávat lidské zdroje kvalifikované na míru pro jejich výkon (Institute for the Future, 2017). Česká republika potřebuje programy, které budou co nejflexibilněji kopírovat dynamiku měnícího se trhu práce. Právě systém průběžného vzdělávání by se měl do roku 2030 stát hlavním „modus operandi“, a schopnost získávat nové vědomosti by tak měla být oceňována dokonce více než vědomosti, kterými již lidé disponují.

Na konferenci Digitální Česko 2018 (IPPS, 2018) byly definovány charakteristiky tzv. 5P, které by mělo vzdělávání v odborném školství naplňovat, aby bylo konkurenceschopné – permanentní (celoživotní), prediktivní (předvídat trendy), preventivní (předcházet vzniku problémů na trhu práce.), participativní a proaktivní (individuální angažovanost, kdy každý jedinec je sám sobě učitelem a škola či učitel by pak měli plnit především roli průvodců ve vzdělávacím procesu).

Panuje shoda v tom, že nejzásadnější podmínkou dobře fungujícího vzdělávacího systému zvláště v odborné přípravě je participace zaměstnavatelů na jeho tvorbě. Firmy mají lepší představu o tom, jak se bude vyvíjet trh práce a jaké podmínky bude muset splňovat jejich zaměstnanec, neboť právě firmy jsou těmi, kdo pracovní místa vytváří, a jsou také hnacím motorem realizace digitální revoluce. Obecně firmy v Česku nejsou s kvalitou vzdělávání příliš spokojené. Absolventům podle nich chybí praxe a neznají firemní procesy, ale neovládají i tzv.

3 Zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách) http://www.msmt.cz/uploads/odbor_30/Zakon_o_vysokych_skolach_zneni_k_31_8_2018.pdf

4 Průmysl 4.0 <https://www.mpo.cz/cz/prumysl/prumysl-ctyri/>

měkké dovednosti např. komunikační a prezentační dovednosti, schopnost pracovat v týmu a řešit problémy, efektivně plánovat. Skutečně cennými v kontextu rozvoje ekonomiky se tak na trhu práce stávají kvality jako flexibilita, otevřenost, podnikavost či tvořivost. Tyto dovednosti se však získávají ve škole, jen je k tomu potřeba vytvořit vhodné prostředí a to včetně kvalitních pedagogů.

Obecně můžeme říci, že na trhu práce panuje ohromná nejistota ohledně vývoje ve střednědobém i dlouhodobém horizontu. Jestli však někdo může tento vývoj alespoň částečně predikovat, tak jsou to podniky. Partnerství mezi státem, školskými institucemi, univerzitami a českými podniky je proto zcela stěžejní. V současnosti Česko právě toto komunikační propojení vzdělávacích institucí se zaměstnavateli postrádá. Pokud má česká ekonomika v digitální éře uspět, musí dojít v tomto ohledu k poměrně zásadním změnám.

1. PŘÍPRAVA UČITELŮ PRAKTICKÉHO VYUČOVÁNÍ A ODBORNÉHO VÝCVIKU

V předchozí kapitole jsme uvedli, že dynamika proměn pracovního prostředí je problematická pro vzdělávací proces. To, co se učí dnes, již nemusí být použitelné zítra. V současném světě technologií informace rychle zastarávají, přičemž zároveň roste poptávka po digitálně gramotných zaměstnancích ovládajících moderní technologie. Odhaduje se, že do roku 2025 až 90 % pracovních míst bude vyžadovat určitou úroveň digitálních dovedností (Zachová, 2017). Příprava učitelů schopných předávat jak znalosti, tak dovednosti v daném oboru a ve spojení s moderními technologiemi je pro budoucnost vzdělávání zejména v učňovském školství klíčová (Dvořáček, 2005).

Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci v rámci reakce na procesy probíhající ve společnosti a ve firemní sféře připravila moderní pojetí studia v bakalářském studijním programu **Učitelství praktického vyučování a odborného výcviku**, které je zaměřeno na přípravu učitelů praktického vyučování pro výuku na středních odborných školách a středních odborných učilištích⁵. Uplatnění absolventů se předpokládá v kategoriích H, E a M oboru vzdělání poskytujících střední vzdělání s výučním listem a maturitou⁶. To je zcela v souladu s požadavky

na rozvoj odborného, zejména učňovského školství v regionu (Vališová, Kasíková, & Bureš, 2011; Pedagogická příprava, 2018).

Absolvent tohoto studia bude vybaven potřebnými vědomostmi a dovednostmi pro práci učitele praktického vyučování a odborných předmětů zaměřených buď na obchod a služby nebo zaměřených na techniku a technologie (strojírenství, elektrotechniku,...) po stránce didaktické i odborné. Důraz je zde položen na didaktiku a důkladnou pedagogicko-psychologickou přípravu. V didaktice odborných předmětů jsou řešeny problémy spojené se zaměřením na specializace v rámci zaměření. Znalosti, dovednosti a postoje získané během studia budou základem kompetencí pro vykonávání profese učitele praktického vyučování a odborného výcviku. Uvedené kompetence budou však dávat též plnou kvalifikaci pro práci v institucích zabývajících se příslušným oborem vzdělávání (vzdělávací kurzy, rekvalifikace, profesní kvalifikace, další vzdělávání apod.), tedy též jako lektor profesního a zájmového vzdělávání v nejrůznějších vzdělávacích institucích i v podnikovém vzdělávání.

V níže uvedené tabulce (Tab. I) jsou představeny disciplíny bakalářského studia Učitelství praktického vyučování a odborného výcviku. Tento studijní program byl na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci při respektování výše uvedených poznatků akreditován v roce 2018 a bude v této podobě poprvé realizován od akademického roku 2019/2020. V tabulce jsou uvedeny povinné disciplíny studia, které jsou doplněny povinně volitelnými předměty, jenž tvoří dvě větve programu – technicky a ekonomicky zaměřené, aby byly pokryty rozsáhle členěné obory vzdělávání. Uvedení předmětů v jednotlivých větvích studijního programu je následující:

1. Povinné volitelné předměty - skupina technika: Teoretické základy technických předmětů; Technická grafika; Řízení praktických činností II; Řízení praktických činností III; Didaktika praktického vyučování a odborného výcviku v technických oborech; Základy měření a regulace v technice.
2. Povinné volitelné předměty – skupina ekonomika: Základy ekonomie; Základy účetnictví; Logistika; Management a marketing; Chod podniku; Didaktika praktického vyučování a odborného výcviku v ekonomických oborech.

5 V souladu s § 9 odstavce 3 zákona č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících v platném znění a ve smyslu § 1, a § 2 vyhlášky č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků

6 <http://www.nuv.cz/t/stredni-vzdelavani>

Tabulka I: Přehled disciplín studijního programu

Zimní semestr	Letní semestr
1. ročník	
Základy psychologie 1	Základy psychologie 2
Obecná pedagogika 1	Obecná pedagogika 2
Sociologie	Sociální pedagogika
Úvod do studia	Školní didaktika
Komunikativní dovednosti a soft skills	Somatické a fyziol. charakteristiky žáka, školní hygiena a první pomoc
Základy BOZ ve školství	Pedagogika volného času
Materiály a technologie	Profesní etika učitele
Úvod do informačních technologií ve vzdělávání	Terminologie ve vyučování a výcviku
	Řízení praktických činností I
	Průběžná následchová praxe s reflexí
2. ročník	
Teorie a metodika výchovy 1	Teorie a metodika výchovy 2
Seminář z pedagogické diagnostiky	Pedagogická psychologie
Speciálněpedagogická propedeutika	Prevence rizikového chování
Právo pro učitele	Andragogika
Školní didaktika - Kurikulum	Metodologie pedagogického výzkumu
Cvičení ke školní didaktice – Kurikulum	Reflexe pedagogické praxe 1
Rizika online komunikace pro učitele	Technická zájmová činnost
Energie v průmyslu a službách I	Energie v průmyslu a službách II
Principy konstrukce technických zařízení I	Principy konstrukce technických zařízení II
	Marketing v průmyslu a službách
	Souvislá pedagogická praxe1
3. ročník	
Reflexe pedagogické praxe 2	Androdidaktika
Žák se speciálními vzdělávacími potřebami	Osobnostní a sociální výchova
Akční výzkum a reflektivní techniky v práci učitele	Informační a didaktická technika
Pracovní právo	Humanizační aspekty v technice a službách
Popularizace technických profesí, řemesel, techniky	Moderní technologie
Základy výrobních procesů, ekologie	Příprava závěrečné práce
Seminář k bakalářské práci	Praxe k bakalářské práci
Souvislá pedagogická praxe2	
Cizí jazyk pro pedagogické profese 1 (AJ, Nj, Rj)	Cizí jazyk pro pedagogické profese 2 (Aj, Nj, Rj)

ZÁVĚR

Digitalizace je součástí našeho života a neodmyslitelnou budoucností pracovního trhu, který postrádá již v současné době velké množství kvalifikovaných zaměstnanců. Nedostatek kvalifikovaných pracovních sil znamená pokles či i ztrátu konkurenceschopnosti mnoha firem a zvláště citelné je to u technických oborů. Moderní přístupy ke vzdělávání a pružnost českého školství jsou základním kamenem, který je schopen tento problém řešit.

Rychle se vyvíjející digitální ekonomika způsobuje, že trh práce se mění tak rychle, že jeho podobu v dlouhodobém horizontu lze jen těžko předvídat. Česká republika proto musí být schopna pružně reagovat na jakoukoliv variantu vývoje a k tomu musí být pochopitelně odborně připraveni vzdělavatelé.

Podpořeno v rámci projektu: CZ.02.3.68/0.0/0.0/16_038/0006522 Inovativní vzdělávání učitelů spojením teorie s praxí

LITERATURA

- Dvořáček, J. (2005). *Pedagogika pro učitele odborných předmětů*. Praha: Oeconomica.
- Institute for the Future. *The next era of human-machine partnerships. Emerging technologies' impact on society & work in 2030*. (2017). Dostupné z: https://www.delltechnologies.com/content/dam/delltechnologies/assets/perspectives/2030/pdf/SR1940_IFTFforDellTechnologies_Human-Machine_070517_readerhigh-res.pdf
- IPPS. *Digitální Česko 2018 – panel Vzdělávání pro 21. století*. (2018). Mezinárodní konference Institutu pro politiku a společnost a ELF. Praha: 2018. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=MpesfjV16zg&t=2665s>
- Odborné vzdělávání v Německu. *Duální systém*. ČNOPK. (2011). Dostupné z: <https://souepl.cz/wp-content/uploads/2016/10/du%C3%A1ln%C3%AD-syst%C3%A9m.pdf>
- Pedagogická příprava učitelů praktického vyučování: odborná konference sítě TTnet ČR: konference se konala 30.11.-1.12.2017 v Berouně*. (2018). Praha: Národní ústav pro vzdělávání.
- Vališová, A., Kasíková, H., & Bureš, M. (2011). *Pedagogika pro učitele*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada.
- Zachová, A. (2017). *Nová agenda dovedností pro Evropu*. Euraktiv.cz. Dostupné z: <https://euractiv.cz/section/aktualne-v-eu/linksdossier/nova-agenda-dovednosti-pro-evropu-factsheet/>

Kontakt

Doc. Ing. Čestmír Serafín, Dr. Ing.Paed.IGIP: cestmir.serafin@upol.cz